

על "הו!" 8

הגיליון השמיני של "הו!" רואה אור אחרי שנתיים וחצי של פגרה מאונס, שבמהלכן המשכנו לפעול כל העת, אבל לא יכולנו לפרסם גיליונות חדשים. פעילות רציפה של כתב עת מוקפד אינה עסק זול, ובמצבו העגום של שוק הספרים בישראל היא נעשתה כמעט בלתי־אפשרית. אנחנו מודים לשׂרי גוטמן ולהוצאת "אחוזת בית" שהתגייסו לממן את הפקתו ואת הדפסתו של כתב העת, ובכך פעלו לא לפי היגיון מו"לי מסחרי, אלא משיקולים תרבותיים וציבוריים כבדי משקל. אנו מקווים שגיליונות "הו!" יוכלו לשוב ולצאת מעתה בסדירות, פעמיים בשנה. גיליונו התשיעי של כתב העת יראה אור עוד לפני סוף 2012. הפסקה כה ארוכה בפרסום גיליונות "הו!" מצדיקה תזכורת קצרה של כמה מהסיבות שהביאו אותנו לייסד את כתב העת לפני שבע שנים – סיבות שרובן ככולן תקפות גם היום. המוטיבציה הראשונית להקמת "הו!" ב־2005 היתה רצון להשיב את מעמדה של האומנות כבסיס איתן ליצירה ולשים דגש על שליטתו של המשורר בכלייה הטכניים של אמנותו, וצורך בהעמדת דור חדש של משוררים ושל סופרים שהרדיפה אחר הרייטינג הספרותי ורשימות רבי המכר היא מהם והלאה.

אבל במקביל התעורר צורך נוסף, תרבותי, שהלך והתחדד מגיליון לגיליון: הרצון לנסח מחדש את מקומנו כיוצרים עבריים, הכותבים מתוך הסתמכות על מסורת ארוכת שנים של כתיבה עברית, בעידן שבו השפה העברית מזוהה לחלוטין עם מדינת ישראל – אך מתוך רצון לפרוץ את גבולות החד־תרבותיות, ומתוך תחושה ברורה של המשכיות הן ביחס לעברית העל־לאומית, הקוסמופוליטית והטרנס־צברית (כלומר, העברית לפני שהפכה לשפתה הבלעדית של מדינת לאום ושל תרבות שחלקים גדולים בה מתאפיינים בנטיית בדלניות), והן ביחס ללשונות הגולה השונות (יהודיות ולא יהודיות). אנחנו שואפים לשוב ולהעמיד במרכז את הדיאלוג המתמיד עם תרבויות זרות – אותה קוסמופוליטיות שאפיינה את התרבות העברית המודרנית מראשיתה, אם כי בנסיבות היסטוריות וביוגרפיות שהן כמובן אחרות לחלוטין. רבות מהיצירות של כותבי "הו!" מתייחסות – במישרין או בעקיפין – ליצירות ספרות ואמנות קודמות, ולעתים קרובות ההתייחסות היא ליצירות שנכתבו בשפות זרות. לא פעם אלה הן שפות "מאומצות", כלומר שפות שרכש הכותב בכוחות עצמו, ולא דווקא שפה שבה גדל. במקרים אחרים זוהי שפת־אם זרה, הטוענת ומעשירה את היצירה העברית המקורית.

משום כך בחרנו להעמיד במרכז הגיליון הנוכחי מדור הנושא את הכותרת "זה הכאב של שתי המולדות", שורה הלקוחה משירה של לאה גולדברג "אורן" ("אולי רק ציפורי מסע יודעות / כשהן תלויות בין ארץ ושמים / את זה הכאב של שתי המולדות"). לכל אחד מתשעת משתתפיו של מדור זה – רובם כותבים קבועים ב"הו" – ביוגרפיה הקשורה קשר בלתי-נפרד לתרבויות ולשפות שונות, אם בהיותם ילידי שפה זרה שהיגרו לישראל בצעירותם או שגדלו בה בשתי שפות, אם כמהגרים שבחרו לעזוב את ישראל ואימצו לעצמם שפה או שפות נוספות, אם כמתרגמים או כאנשי אקדמיה העוסקים באופן אינטנסיבי בשפות ובתרבויות זרות. היצירות המופיעות במדור הוזמנו במיוחד לגיליון זה. כל אחד מהמשתתפים התבקש לכתוב טקסט קצר, ללא הגבלה של הז'אנר, ולהתייחס בו בדרך זו או אחרת למושג ה"מולדת" ולמקומן של הרב-תרבותיות והרב-לשוניות בחייו. אלכס אפשטיין, משה סקאל, בני מר ואמוץ גלעדי בחרו לכתוב סיפורים קצרים העוסקים כולם בדמויות הנמצאות בין עולמות תרבותיים ולשוניים; לילך נתנאל שלחה קטע מרומן בכתובים ושמו "המולדת הישנה"; ז'יל רוזיה, סופר צרפתי דובר עברית, כתב דיאלוג דרמטי על מקומן של העברית והיידיש בחייו; מתן חרמוני שלח את הרשימה הראשונה שכתב אחרי שעקר עם משפחתו לשיקגו, ובה הרהורים על מקומה (וליתר דיוק: מקומותיה) של הספרות העברית על מדפי הספרייה האוניברסיטאית וגם בתודעה האישית; רן אל נץ שיגר ממקום מושבו בסטנפורד, קליפורניה, רשימה בעלת אופי סוציו-תרבותי שבמרכזה דמותה של מרינה מקסימיליאן-בלומין כמוזיקאית המצויה בין שתי תרבויות; ואילו סיון בסקין בחרה לכתוב מסה אישית על חוויותיה כמתרגמת מרוסית ומליטאית.

שילוב יוצרי העבר – עבריים ולא עבריים – מעל דפי "הו" הוא חלק בלתי נפרד מן היצירה המקורית שלנו. זו אינה מחווה תרבותית גרדא, אלא יסוד מרכזי וחיוני בתפיסת העולם שבבסיס כתב העת: להשקפתנו, הכותב הוא לעולם לולאה בפְּשֵׁלֶשֶׁלֶת, נדבך נוסף בתל הקדמוני, העל-זמני, של התרבות. תפיסת העולם הזו באה כמוכּוּן לידי ביטוי גם בחוברות עצמן. אנחנו מקדישים מקום נרחב ליצירות עבריות מן העבר, ומשתדלים לשלב אותן באופן אורגני ככל האפשר ולעקור את המחיצה התודעתית המפרידה בינן לבין היצירה העכשווית. פעולה דומה אנחנו עושים גם ביחס ליוצרים לא עבריים, אלא שבמקרה זה היצירה המקורית כרוכה כמוכּוּן באקט קודם של תרגום. רבים מיוצרי "הו" עוסקים כאמור גם בתרגום משפות שונות. אנחנו מתרגמים יצירות זרות הקרובות ללבנו, פרי עטם של יוצרים שהשפיעו עלינו, ולעתים קרובות כותבים אחר כך יצירות מקור המקיימות זיקה רעיונית או צורנית ליצירות המתורגמות.

בין היצירות המתורגמות המתפרסמות בגיליון זה נזכיר את תרגומיו של פרופ' דן מירון לשלושה שירים מאוחרים של אברהם סוצקעווער (סוצקבר), המשורר היידי הגדול שהלך לעולמו בתל אביב ב־2010, ובהם שיר מ־2004 לזכרה של השחקנית חנה רובינא; נילי מירסקי, המוכרת כמתרגמת יצירותיהם של הפרוזהאינים הרוסים והגרמנים הגדולים, תרמה לגיליון זה דווקא תרגום שירה: "שירת הגורל של היפּריון" מאת פרידריך הֶלְדֶרְלִין, יצירה שהיא אבן דרך בתולדות הספרות הגרמנית; בנוסף מפרסמת מירסקי בגיליון ממואר של חוקר הספרות הרוסי יפים אָטקינד, ובו הוא מספר על דמותה האקסצנטרית והמרתקת של המתרגמת טטיאנה גנדיץ'. עוד ב"הו!" 8: ארבעה שירים מתוך "אופרה בגרוש" של ברטולט ברכט בתרגום חדש של דורי פרנס. זהו תרגום צמוד־מזויקה של השירים המוכרים הללו (וביניהם "הבלדה על מְקֵי סכין" ו"ג'ני של הפיראטים"), כלומר, תרגום שנעשה כך שניתן יהיה לשיר אותם על פי לחניו של קורט וייל; בני מר תרגם שירי ילדים יידיים מתחילת המאה העשרים, שיש בהם הומור כובש ועושר לשוני נדיר; רונן סוניס מפרסם תרגום עברי ראשון לאחד השירים הנועזים והבוטים ביותר של משורר הביט הניו־יורקי אלן גינזברג, "אנא, אדון" – שיר שהוא הכלאה רבת־יפוי בין תפילה יהודית לבין ששן סאדו־מזוכיסטי סוער; וחותרם את הגיליון ראיון שנערך עם ז'אן ז'נה, מגדולי הסופרים הצרפתים במאה העשרים, ומי שאחראי לספרים שערוייתיים כמו המדונה של הפרחים וקָרָל מברסט. על הוקעת ספריו כפורנוגרפיים אומר ז'נה למראיינו, הסופר הגרמני הוברט פיכטה, דברים שראוי לזכור: "בכל מה שנוגע לאוצר מילים המוגדר כגס ובוטה, עובדה היא שהמילים האלה קיימות. אם הן קיימות, הרי שהן נועדו לשימוש. שאם לא כן לא היו ממציאים אותן. אילו לא השתמשתי במילים האלה, היה להן קיום סתמי בלבד. אלא שתפקידו של הסופר הוא לנסוך ערך חדש על המילים".

פרט לתרגומים כפשוטם מתפרסמות ב"הו!" גם יצירות מקור רבות הנכתבות בעקבות יצירות זרות – עיבודים, גרסאות עבריות או "שירים בעקבות" – גם אם אינן תרגומים במובן המידי של המילה. בהקשר זה ראו, בין השאר, את שירו של נרב ליניאל ה"מתכתב" עם "כשישישה תהיי", הסוֹנֶטָה הנודעת של המשורר הצרפתי בן המאה השש־עשרה פייר דה רונסאר; את שיריו של שמעון בזגלו, העומדים בזיקה ברורה לשירה היוונית הקלסית שעל תרגומה הוא שוקד בשנים האחרונות; את שירי פירנצה של סיון בסקין, שבהם נשמעים הדים מרוחקים אך ברורים של שירת הרנסנס האיטלקית מחד גיסא ושל היצירות ה"איטלקיות" של המשורר הרוסי יוסיף ברודסקי מאידך גיסא. מקרה מרתק הוא כליל הסוֹנֶטָות

החלקי של אילי אבידן-אזה, המופנה כולו, בעקבות מחזורי סונטות קלסיים רבים, לדמות נשית אחת; אלא שנמענת סונטות אלה היא "ליהי" – שמו הקודם של הכותב עצמו.

"הו!" ממשיך בינתיים להיות מוכר בעיקר ככתב עת לשירה, אך בפועל מקומה של הפרוזה בו משמעותי מאוד, וכמה ממשתתפיו הקבועים הם כותבי סיפורת. מתן חרמוני ומשה סקאל פרסמו בשנה שעברה ספרים שזכו להצלחה מרשימה והיו מועמדים לפרס ספיר לשנת 2011. עם משתתפי כתב העת הקבועים נמנים סופרים מוערכים כמאיה ערד, לילך נתנאל, בני מר, רועי חן ואלמוג בהר. יש לקוות ש"הו!" ייתפס בעתיד כפי שהוא: כחממה ליוצרים בתחום הפרוזה לא פחות מאשר בתחום השירה.

ואשר לשירה – בשבע שנות קיומו הפך "הו!" להיות במה מרכזית למשוררים ורכש לעצמו קהל קוראים נאמן ומסור. לפני עשר או חמש-עשרה שנים ניתן היה למצוא במוספי הספרות ובכתבי העת כמעט אך ורק מתכונת שירית אחת: החרוז החופשי, בנוסח שהתקבע בישראל משנות החמישים והשישים ואילך. נוסח שבראשיתו – אצל נתן זך ואצל כמה מבני דורו – היה אנטייתזה מושכלת למתכונות המסורתיות של בני הדורות הקודמים, אך בהמשך הדרך היה לא פעם לצורה אוטומטית, בלתי מוזיקלית ונטולת הקשר תרבותי מוצק. והנה, בעשור האחרון מתקיימת אצלנו מציאות מגוונת הרבה יותר. לצד שירת החרוז החופשי נוצר סוף סוף מקום גם לשירה הכתובה במתכונות קלסיות שונות ובצורות פואטיות מסורתיות ומחודשות, שירה השמה דגש רב יותר על צידה האומנותי של הכתיבה, תוך שימוש בכלים פואטיים משוכללים שנעדרו בדרך כלל משירת החרוז החופשי הוותיקה.

לא ניכנס כאן מחדש לדיון על החרוז והמשקל: זהו דיון עקר מיסודו, ועל אחת כמה וכמה כאשר הוא מנותק מהקשרים תמטיים וסגנוניים רחבים יותר. מבחינת כתב העת הדיון הזה הוא נחלת העבר, ומקומו סביב גיליון 1 של "הו!" – לא סביב גיליון 8. נציין רק, בקיצור נמרץ, כי ב"הו!" אנחנו מבקשים לשים דגש על הממד המוזיקלי שבשירה – ואחת היא באיזו מתכונת צורנית בחר המשורר. העיקר בעינינו הוא ההשלכה התודעתית שמקנה לשירה הרובד הצלילי שלה, ומכאן – האפשרות שלה להדהד בזיכרון, במודע ושלא במודע, והשלכותיה המרתקות של אפשרות זו מבחינת מקומה של השירה בחברה ובתרבות.

משמח לראות שצעירות וצעירים המתחילים כיום לכתוב שירה אינם מתעכבים על הדיאלקטיקה הישנה והמגבילה של "חרוז ומשקל" לעומת "חרוז חופשי", אלא מנסים את כוחם בשלל מתכונות קלסיות ואחרות ומסגלים לעצמם כלים אומנותיים משוכללים יותר ויותר – דבר שלפני עשור או שניים עדיין נראה כאוטופיה מוחלטת. בגיליון הנוכחי רואים אור שירים פרי־עטם של 22 משוררים, המייצגים אסכולות שונות ומבטאים ביצירותיהם תפיסות עולם פואטיות מגוונות. 11 מתוכם מפרסמים לראשונה ב"הו", ולאחרים מהם זהו פרסום ראשון בכלל. אנחנו שמחים במיוחד לכלול בגיליון זה יצירות פרי עטם של ארבעה משוררים צעירים, כבני שבע־עשרה – עומר ולדמן, ניר ארגב לפיד, רועי שניידר ומעין אבן – הכותבים כולם במתכונות שיריות שונות, בשליטה טכנית מרשימה ומתוך דיאלוג עם שירה עברית ולא עברית, קלסית כעכשווית.

אחרי שנים ארוכות שבהן משלה הפרווה בכיפת הספרות העברית, ואילו המשוררים הלכו ונדהקו לקרן זווית, אנו עדים בשנים האחרונות לפריחה מחודשת של השירה. לפסק הזמן הארוך שנטלה לעצמה השירה הישראלית מתפקידה כגורם מהפכני ומשפיע בתרבות העברית – פסק זמן שחפף פחות או יותר את שלושת העשורים האחרונים של המאה העשרים – היו השלכות עגומות לא רק על השירה עצמה, אלא במידה רבה גם על הפרווה העברית ועל התרבות הישראלית בכלל. טוב שבתחילת העשור השני של המאה חל שינוי מהותי בעניין הזה.

לדיון המסורתי על התפקיד המהפכני ה"רגיל" של השירה באשר היא, התפקיד הפנים־ספרותי והפנים־לשוני, יש להוסיף עתה רכיב חשוב נוסף: העובדה שכתביה, פרסום או הוצאה לאור של שירה בישראל הם כיום מעשים שלא זו בלבד שאין בצידם שום רווח כלכלי אפשרי, אלא שלעתים קרובות הם אף נעשים במימון עצמי של הכותב או תוך הפסד כלכלי ניכר. יתר על כן – בניגוד לעבר לא רחוק – כיום אין למשורר בישראל כמעט שום סיכוי לזכות בשכר מסוג אחר על יצירתו: יוקרה חברתית, סמכות תרבותית, פרסום וכיו"ב.

אך דווקא מצב הדברים הזה יכול להתגלות, באופן פרדוקסלי, כתסס מהפכני יוצא מגדר הרגיל. דווקא בזכות ניחוחות הגמורה בחברת הרייטינג שבה אנו חיים יכולה השירה להיעשות מחדש למקומם המובהק של הפוסעים הצדה

ושל המהרהרים, למפלטם של הפורשים מהמשחק ושל הנחלצים ממכבשי ההגמוניה החברתית, התרבותית ואף הלשונית. המנגנון ההיפר־קפיטליסטי והנאו־ליברלי השורר אצלנו מציב בעצם מחדש את השירה במקום שממנו נעדרה זה עשורים ארוכים: השירה קולטת אליה יותר ויותר – אם ככותבים ואם כקהל שוחרים – את אלה שאינם יכולים או אינם מעוניינים לרתום את יכולותיהם הלשוניות האינטלקטואליות לכוחות הפרסום והשיווק, לטלוויזיה או לעולמות העסקים וההון, ובעצם היא חוזרת כך לתפקידה הוותיק כמבצרה הטבעי של קהילה אנטי־בורגנית, אנטי־קונפורמיסטית, כמעט אמרנו: בוהמית. דווקא בתוך ההקשר הזה עשויה השירה לשוב ולהיות אתר פוליטי אמיתי שכמוהו חסרים כל כך בישראל של ימינו: אתר של סֶפֶק, של חתרנות ושל חירוף נפש. זה הרציונל המנחה אותנו בהתעקשותנו להוסיף ולפרסם בקביעות את "הו!", למרות הקושי הכלכלי.

תורתנו נתונה לכל השותפים בהכנת כתב העת: לדורית שילה וסמי דואניאס מ"אחוזת בית", לאנשי עמותת "הו!", ובראשם אביעד אליה, אמיר בקר, מתן מרדור ואנה עדי, לעו"ד רוני לביא ולעו"ד טלי איזנברג שסייעו לנו בהתגברות על כמה תלאות ביורוקרטיות, לרפי מוזס האחראי לניקוד ולהתקנת השירים ולדור כהן המעצב הגרפי.

כתבי יד אפשר לשלוח במייל לכתובת ho.poetry@gmail.com

ד"מ